

Řezbářské řemeslo

Marek Minář

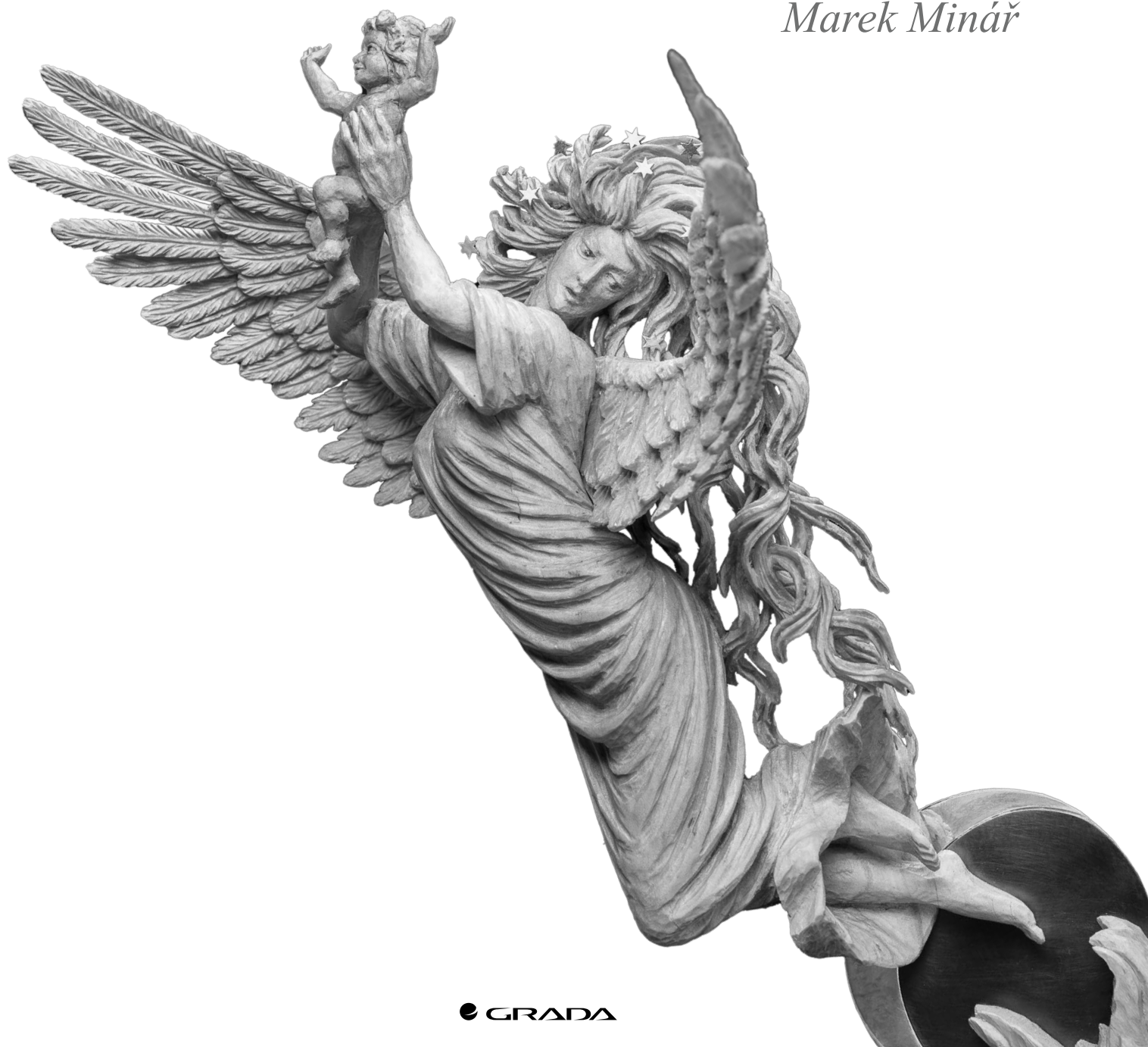
ŘEZBÁŘSKÉ ŘEMESLO

Marek Minář

Grada Publishing

Řezbářské řemeslo

Marek Minář

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.*

Řezbářské řemeslo

Marek Minář

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401
jako svou 8205. publikaci

Texty a ilustrace Marek Minář
Fotografie na obálce (*Žena sluncem oděná*, viz str. 362) Martin Večeřa
Grafická úprava a sazba Monika Davidová
Odpovědná redaktorka Jana Minářová

Počet stran 372
První vydání, Praha 2021
Vytisklo Tisk Centrum s.r.o., Moravany u Brna

© Grada Publishing, a.s., 2021
Cover Design © Monika Davidová, 2021

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

Doporučení a pracovní postupy v této knize byly autorem ověřeny, přesto nelze za ně převzít odpovědnost. Autor ani nakladatelství neručí za jakékoliv věcné, osobní ani majetkové škody.

978-80-271-4485-3 (pdf)
978-80-247-5254-9 (print)

Věnuji
svému otci,
mé jediné manželce a našim třem synům.

OBSAH

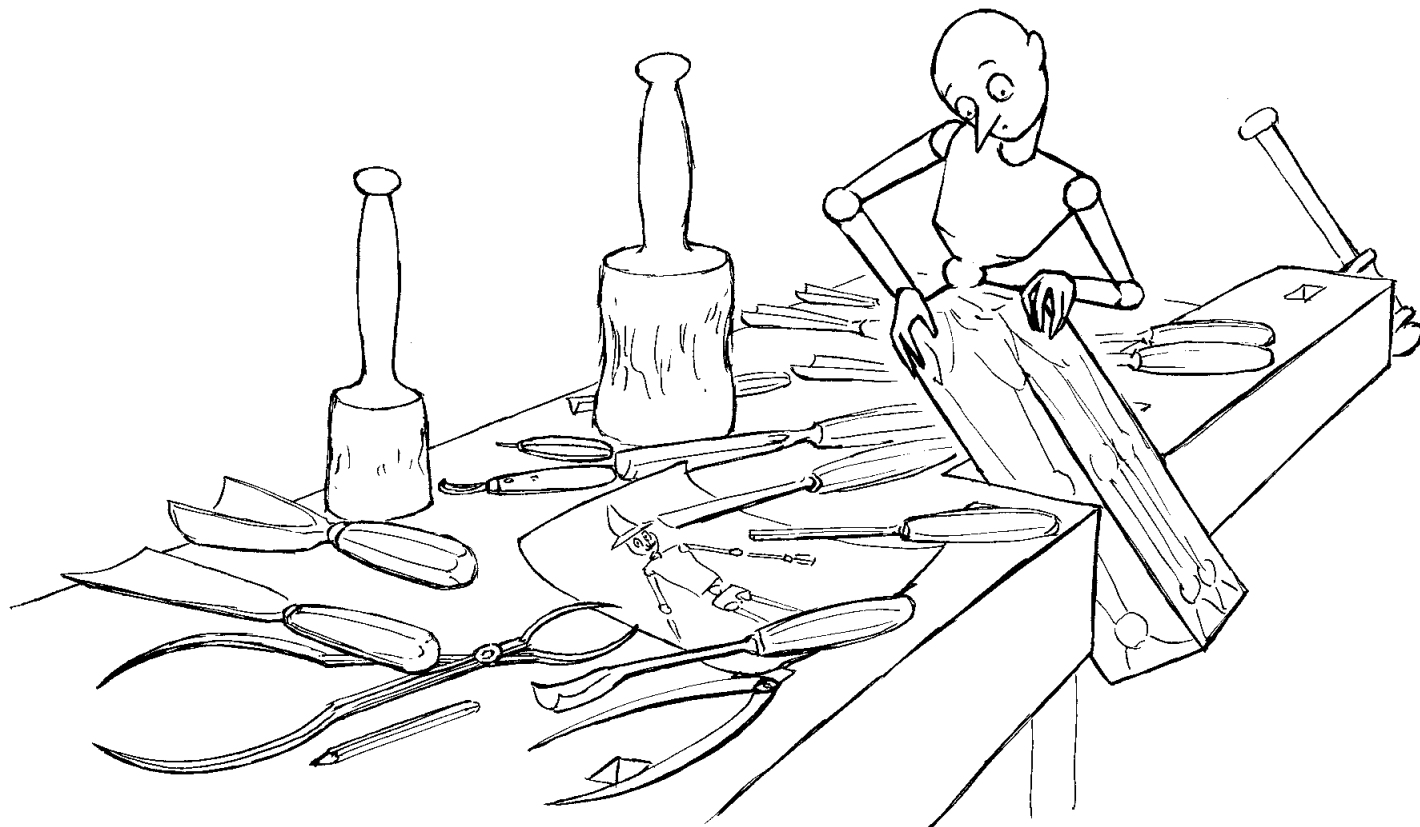
ÚVOD	9	ŘEZBÁŘSKÁ TECHNOLOGIE	151
HISTORIE	11	Dílna, ateliér	152
AFRIKA	12	Modelování	154
AMERIKA	19	Pracoviště	156
AUSTRÁLIE, OCEÁNIE	25	Pracovní stoly	156
ASIE	29	Hoblíce, lavice	158
EVROPA	39	Klouby, šrouby, svěráky	160
		Upínání materiálu	162
DŘEVO	69	Měření	166
Stavba	70	Měřidla	166
Růst	72	Kružidla	172
Druhy	75	Linka, šablony	178
Dendrochronologie	76	Tečkování, bodování	180
Vady	78	Příprava materiálu	184
Škůdci	80	Nástroje	188
Řezivo	82	Sekery	188
Vysychání dřeva	84	Pořízy	190
		Řezné háčky	192
TRUHLÁŘSKÁ TECHNOLOGIE	87	Řezbářské nože	194
Řezání pilou	88	Broušení nožů	200
Pila s vratným listem	92	Držení nožů	204
Pásová pila	94	Práce s noži	208
Kotoučová pila	96	Řezbářská dláta	212
Řetězová pila	98	Řezbářská dláta, stavba	212
Hoblování	100	Řezbářská dláta, druhy	216
Soustružení	108	Rukojeti	222
Frézování	114	Sady	226
Kopírovací stroje	116	Ukládání dlát	229
Vrtání	120	Vady dlát	230
Broušení	124	Broušení dlát	232
Škrábání	128	Držení dlát	240
Palice	132	Základní řezy	244
Truhlářská dláta	134	Přímé řezy	245
Spojování	138	Oblouky	247
		Plochy	248

Základní techniky	252	Příbramská Madona	297
Samorosty	252	Figury	298
Lodička z kůry	253	Ruce	300
Linka	254	Hlava	302
Dřevoryt	256	Oči	304
Dřevořez	257	Nos	305
Vruborez	258	Ústa	306
Plochá řezba	260	Uši	307
Štípání	262	Vlasy	308
Hlavní techniky	264	Drapérie	310
Mísa	264	Kombinace materiálů	312
Forma	265	Oblékané figury	314
Varečka	266	Mechanické dřevořezby	316
Naběračka, črpák	267	Zdobné techniky	320
Dřeváky	268	Intarzie, marketérie	320
Lžíce na boty	269	Inkrustace	322
Plochy reliéf	270	Vylévání cínem	325
Písmo	272	Zvláštní techniky	326
Štoček	273	Chebská reliéfní intarzie	326
Voluta	274	Mořská pěna	328
Květina	275	Kost, slonovina	329
Lišty	276	Doplňkové techniky	330
Svatozář	278	Náhrazky dřevořezb	330
Mraky	279	Povrchové úpravy	332
Vavřín	280	Zakuřování	334
Mašle	281	Vypalování	336
Listy	282	Razítkování, vytloukání	338
Prolamovaná řezba	286	Pískování	339
Řetěz	288	Zapalování	340
Kulička v kleci	289	Opalování	341
Figurální techniky	290	Šelak	342
Ptactvo	290	Pozlacování	346
Křídla	291	Opravy	348
Ryba, lasička	292		
Betlémová ovečka	293	SLOVNÍK	352
Figurální reliéf	294	LITERATURA	356
Betlémové figurky	296		

ÚVOD

Na škole jsem jako začínající řezbář předpokládal, že jednoho dne narazím na starou knihu o řezbářství, kde bude všechno. Kupodivu se neobjevovala a tak jsem si po čase řekl, že podobnou knihu zkusím napsat. To se před dvaceti lety podařilo a zdá se, že také řadě lidí přinesla, co hledali. Již delší dobu je toto Řezbářství zcela vyprodané, a proto vzniklo nyní druhé vydání, upravené, rozšířené a s pozměněným názvem. Díky novým zkušenostem jsem do knihy přidal postupy a technologie, které jsem dříve neměl vyzkoušené nebo jsem je vůbec neznal. Mohl jsem se tak přiblížit představě, kterou jsem před čtyřiceti lety měl jako student.

HISTORIE

Historie řezbářského řemesla je prastará, do dnešních dnů se však zachovalo pouze několik pravěkých řezeb ze slonoviny. Podobně věkovitá díla zhotovená ze dřeva již k nalezení nejsou. Známe řadu pozdějších dřevorezeb, díky kterým si člověk může udělat představu o práci našich prapředků. Na následujících stranách je k vidění průřez celou řezbářskou tvorbou z průběhu několika tisíciletí a ze všech kontinentů. Umělecká tvorba bývala z velké části motivována vírou, ať už domorodými kulty či velkými náboženstvími. Zobrazeny jsou řezby pro dané období i kulturu typické a pro doplnění obrazu také několik nezvyklých děl. Cílem kapitoly je umožnit porovnání řezbářského umění různých národů, způsobů jakými přistupovaly k uměleckému zpracování velkých děl i obyčejných užitečných předmětů.

Řezba pazourkem

Z řezbářského hlediska je z afrického kontinentu množstvím a kvalitou nejzajímavější umění starověkého Egypta a černošské umění. Tato díla se na první pohled liší od tvorby ostatních národů a přispívají tak k rozmanitosti řezbářské tvorby. Od 7. století je součástí africké historie i islám, ale vzhledem ke svému původu je zařazen do kapitoly pojednávající o Asii.

Starověký Egypt

Přestože dřevo není příliš trvanlivý materiál a egyptská civilizace je jednou z nejstarších na světě, zanechala po sobě značné množství kvalitně řezbářsky zpracovaných děl. Jsou to sochy, reliéfy nebo předměty užitého umění. Díky víře Egyptanů v posmrtný život a v povinnost vybavit nebožtíka do záhrobí jeho vlastní podobiznou (dvojníkem), figurkami služebnictva, nábytkem a předměty denní potřeby, se uchovaly dřevěné předměty v hrobech, chráněné před vnějšími vlivy, mnohdy téměř neporušené.

Řezby byly vyrobeny z akácie, sykomory, cedru, cypřiše, ebenu i dalších dovážených dřevin, neboť Egypt měl vlastního dřeva nedostatek.

Z vyobrazení a popisů, zanechaných v hrobech, je možné poznat pracovní postupy Egyptanů. Nástroje, používané k opracování dřeva, byly v některých případech podobné těm, které se používají i v dnešní době. Pily, sekery, dláta, různé škrabky (vše kamenné, později bronzové), smyčcové vrtačky a jiné nástroje pomohly Egyptanům vytvořit kvalitní díla.

Základním materiálem pro vytváření monumentálních podobizen božstev a panovníků byl kámen. Egyptané však neopomíjeli ani dřevo a dokázali využít všech jeho výhod. Dřevěné sochy mohly být plastičtější a prořezanější, což bylo umožněno nejen snazším opracováním, ale i možností napojovat různé části těla na základní blok (např. končetiny). Sochy bývaly doplňovány také různými materiály – vykládány kameny, sklem, kovem, zdobené textilem, polychromovány (přímo

na dřevo, nebo na silnou vrstvu štuky) a též zlaceny plátkovým zlatem.

Egyptský nábytek byl zpravidla určen pro vyšší společenské vrstvy. Výrobci již tehdy používali kolíky, čepy a jiné truhlářské spoje. Nábytek mívá rámovou konstrukci s výplněmi. Byl velmi kvalitně zpracovaný, dýhovaný vzácnými dřevy, zdobený řezbou, plátkovým zlatem, malbou aj.

Černošské umění

Horké a vlhké africké podnebí je nepříznivé pro dlouhodobé uchování opracovaného dřeva, proto se starší výrobky afrických černochů zachovaly hlavně v evropských muzeích a soukromých sbírkách, kam byly dovezeny misionáři, cestovateli a později i obchodníky s uměním.

Nejvýznamnější řezbářskou oblastí jsou státy západní Afriky. Řezbářství bylo výhradně činností mužů. K opracování dřeva byly před příchodem bělochů používány pouze jednoduché nástroje, sekery nebo nože; přesto obyvatelé Afriky dokázali opracovat i tvrdé druhy dřeva a vytvořit díla originální, nápaditá a mnohdy vtipná.

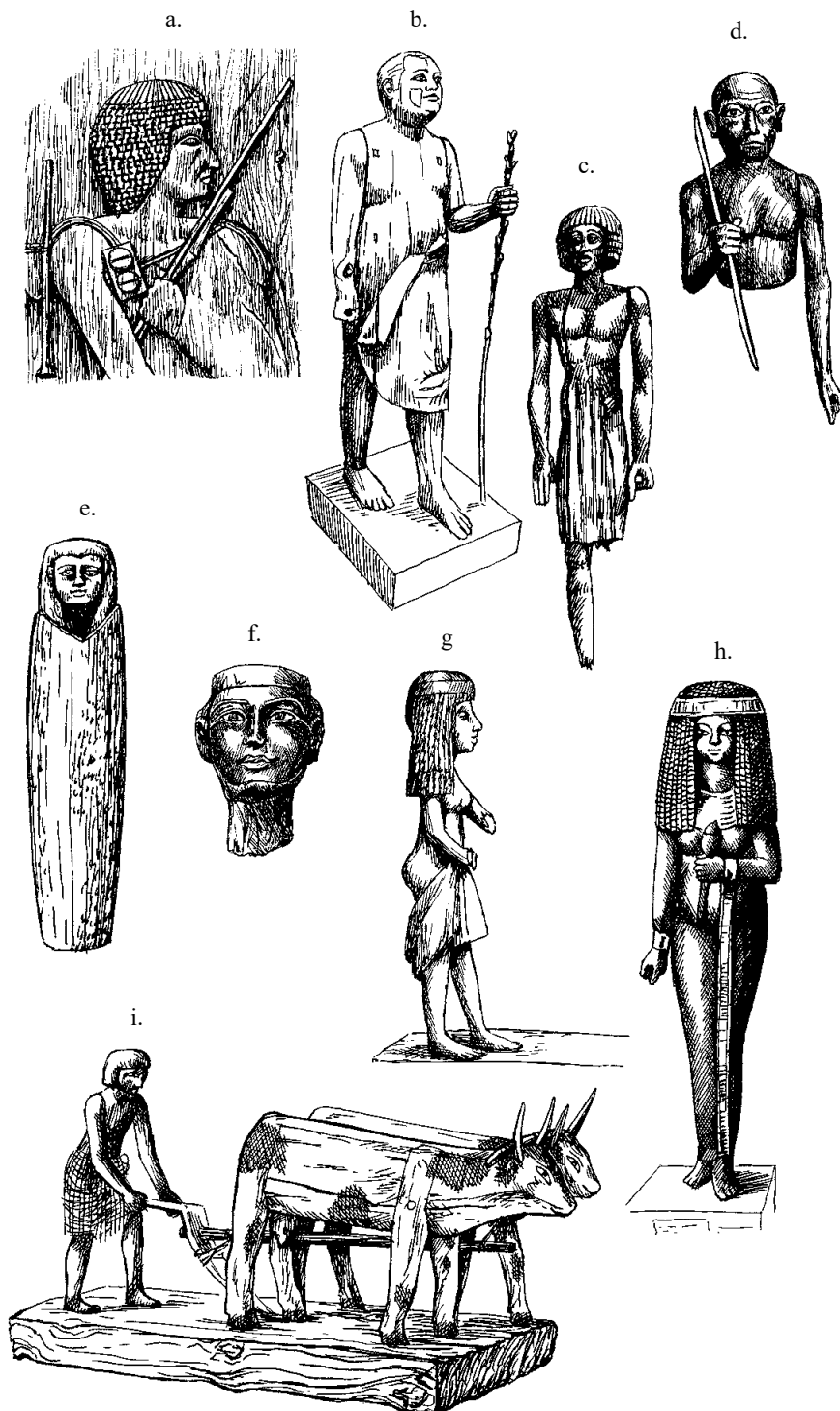
Dřevořezby byly často doplňovány jinými materiály – kovem, sklem, kůží, lýkem a přibarvovány šťávami z listů, bobulí, různými oleji, popelem apod.

Velká část afrických dřevořezb byla vyrobena pro rituální účely. Obřady byly vykonávány také před stromem, z něhož měla být řezba zhotovena, aby byl usmířen duch stromu.

Sochy předků, náčelníků, masky duchů a sedačky náčelníků byly součástí náboženského života, který se s příchodem bělochů postupně měnil. Slábl strach z démonů, moci šamanů a tím se měnil i původní význam velké části řezbářské tvorby.

Práce s pilou, teslicí, dlátem a palicí

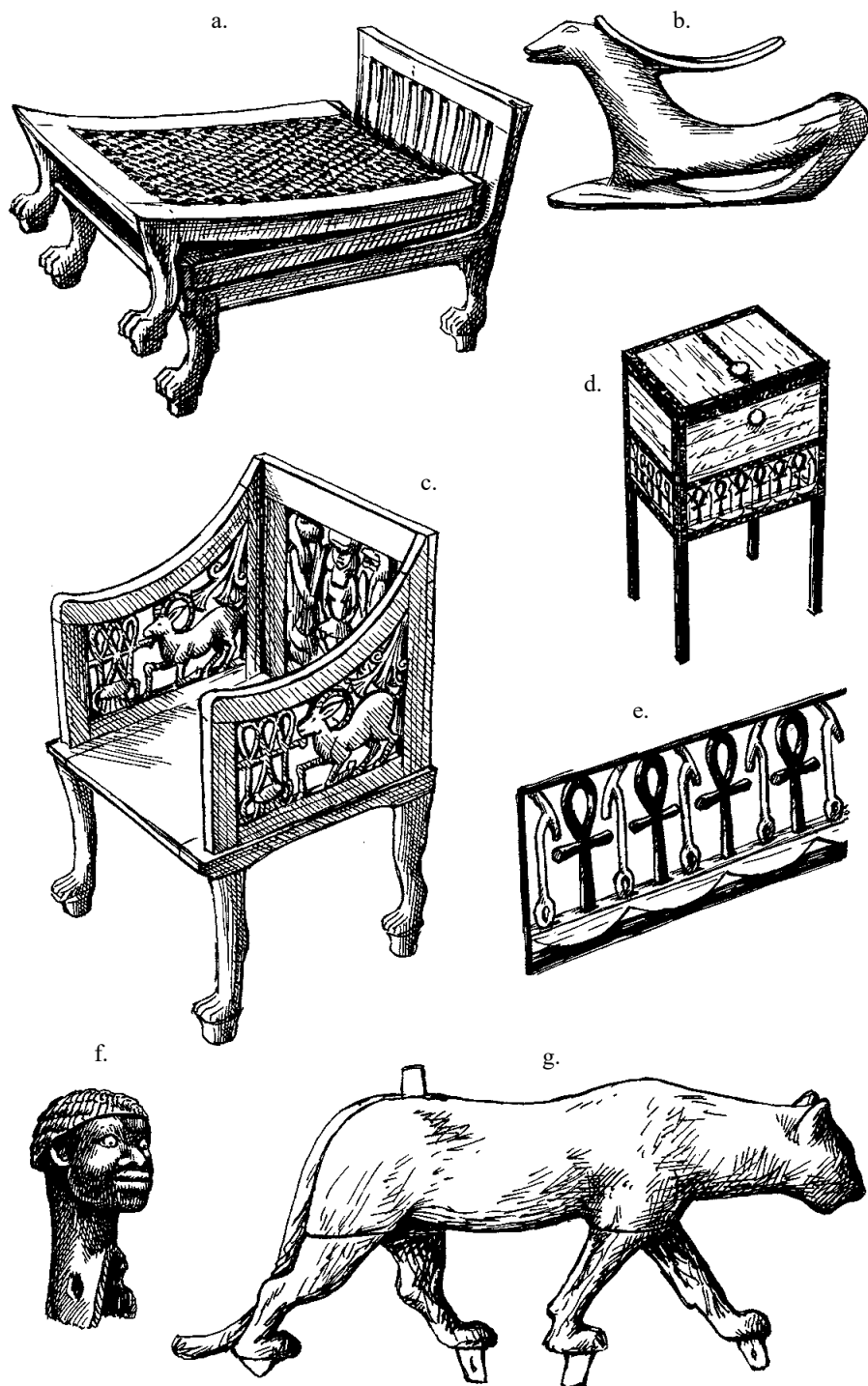

Sochy, reliéfy

- a) Hesiré, reliéf bez původní polychromie, z mastaby III. dynastie v období Staré říše (asi 3000 – 2300 let před Kristem). Jeden z nejstarších dřevěných reliéfů zobrazuje hodnostáře, majícího přes rameno zavěšené písácké náčiní.
- b) Kaaper („Starosta obce“), výška 1,1 m, ruce upevněny na čepy, oči vykládané bílým kamenem a lemované mědí. Bez původní polychromie na vrstvě štuky, zakrývajících vady dřeva a spoje, IV. dynastie, Stará říše.
- c) Lodník, výška 36 cm, ruce upevněny na čepy, bez původní polychromie, Stará říše. Dolní část figurky je poškozená.
- d) Torzo figurky, výška 9 cm, ruce upevněny na čepy, bez původní polychromie, Střední říše (asi 2000 – 150 let před Kristem). Chybí spodní část, soška mohla představovat kormidelníka, sedícího v lodi.
- e) Vešebt (Ušebti), soška záhrobního průvodce, služebníka, výška 22 cm, zbytky polychromie, Střední říše
- f) Hlava faraona, výška 5,8 cm, bez koruny a polychromie, původně součást sochy, Nová říše (asi 1500 – 1000 let před Kristem)
- g) Princezna, polychromovaná figurka, bez podstavce vysoká 17,5 cm. Ruce jsou poškozené. Nová říše
- h) Bohyně Neit, polychromovaná soška se zlatenými pásky kolem hlavy, na hrudi a podél nohy. Nová říše
- i) Pluh, drobné sousoší, sestavené ze samostatných dílů. Nohy, rohy dobytka, ruce orače a pluh jsou upevněny čepy do těla, oděv je z tkaniny. Všechny figurky jsou polychromované.

Nábytek

- a) Skládací postel z Tutanchamonova hrobu, dřevo s bílým nátěrem, výplet, masivní bronzové panty, Nová říše.
Egyptský nábytek měl vyřezávané nohy ve tvaru zvířecích tlap, které jsou umístěny vždy všechny v jednom směru, stejně jako u zvířete.
- b) Podhlavník, nepolychromované dřevo, Nová říše
- c) Dětské křesílko, područky a opěradlo jsou vyplněny oboustranným nízkým prolamovaným reliéfem, cedr, zlacené výplně. Nová říše.
- d) Skříňka z Tutanchamonova hrobu, jedna z páru. Rámová konstrukce s výplněmi, ebenové a cedrové dřevo, bronzové úchyty, konec Nové říše.
- e) Detail skříňky. Oboustranný prolamovaný reliéf s hieroglyfy, kombinace ebenového dřeva a zlacení.
- f) Hlava černocha, výška 5,5 cm, ebenové dřevo s otvory pro připevnění k nábytkové konstrukci, Nová říše.
- g) Područka křesla ve tvaru lvice, délka 71 cm, s čepy pro uchycení do nábytku, tělo a nohy vyřezané samostatně a spojené, zbytky polychromie, Nová říše.

a.

b.

c.

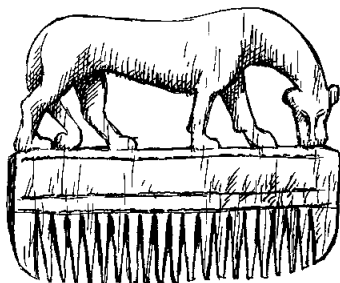
Předměty denní potřeby

- a) Trpasličí bůžek Bes, oblíbený ochránce zamilovaných a spáčů, výška 12,6 cm, nepolychromované dřevo, Nová říše. Figurka je ulomená z nějakého nástroje.
- b) Spoutaný černoch, výška 8,3 cm, nepolychromované dřevo, Nová říše. Ulomené držadlo nějaké pomůcky, otvor v místě krku sloužil k provlečení šňůrky pro zavěšení.
- c) Nádobka na mast v podobě otroka s vyholenou hlavou, výška 22 cm, nepolychromované dřevo, Nová říše
- d) Plavkyně s kachnou, nádobka na mast nebo líčidlo, se dvěma otočnými víčky ve tvaru křídel, dřevo bez polychromie a slonovina, Nová říše. Hlavy obou figurek jsou nasazeny na čepech, slonovinová kachní hlava má kolem krku černé kroužky.
- e) Hřeben ve tvaru lvice, nepolychromované dřevo, Nová říše
- f) Hřeben ve tvaru osla, nepolychromované dřevo, Nová říše

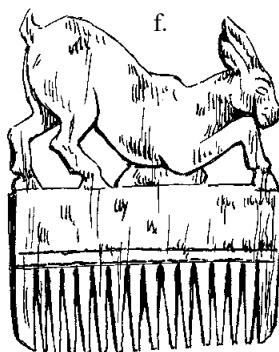
d.

e.

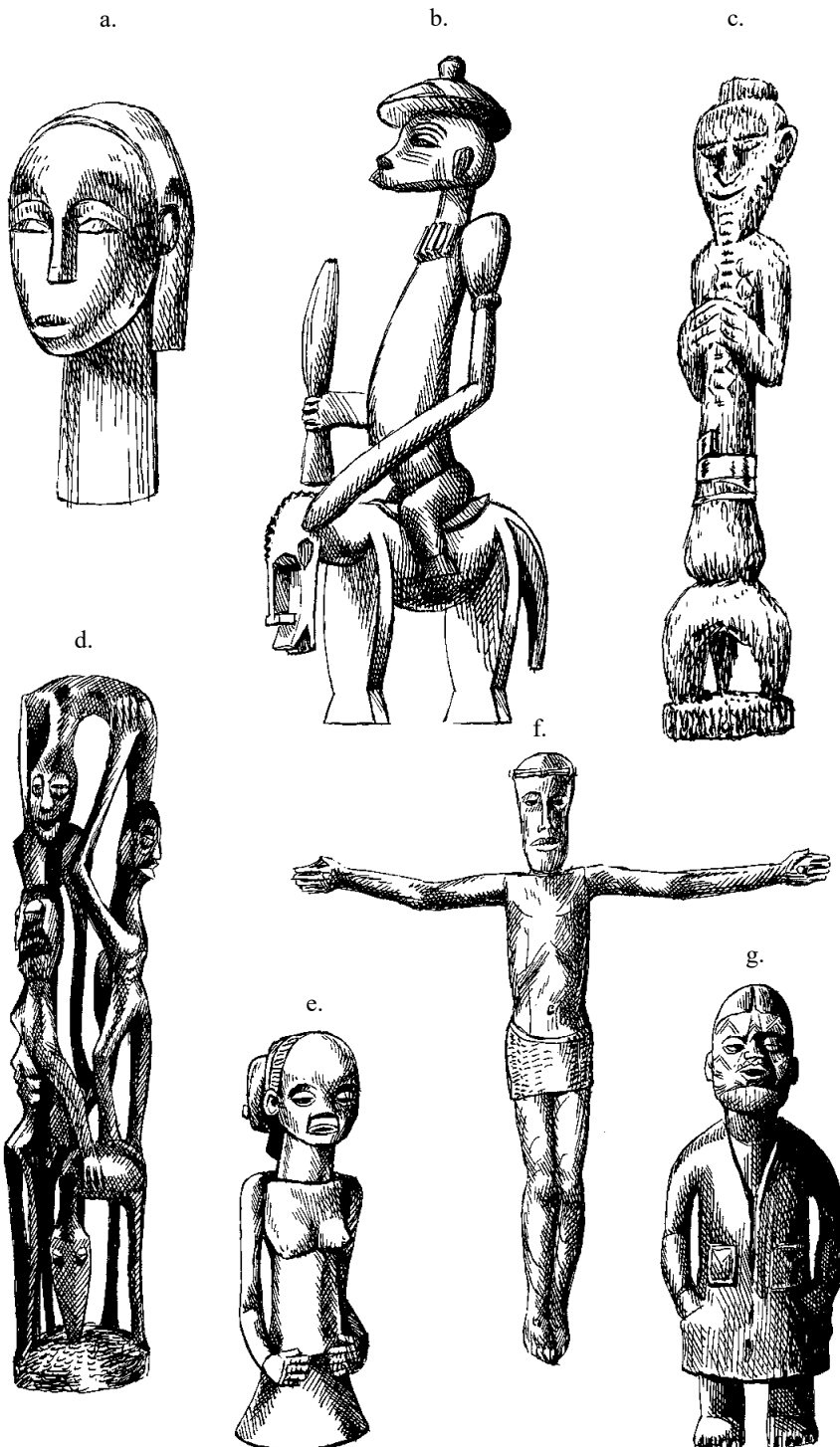

f.

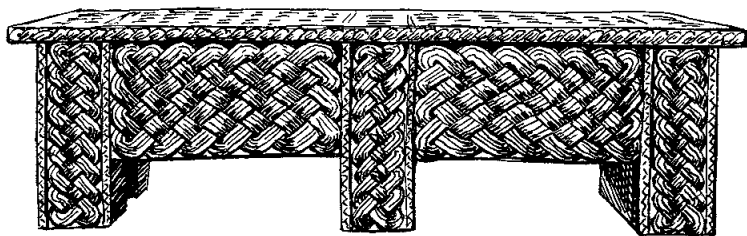

Sochy

- a) Ochranná hlava, umístěvaná na vrchol relikvíáře s ostatky předků, nepolychromované dřevo, 19. století. Gabon, střední Afrika.
- b) Jezdec (náčelník), výška 41 cm, původně malováno červeným ornamentem, nyní černá monochromie, Jižní Nigérie
- c) Postava muže. Ojedinělá práce, vyřezaná v dužině. Figurka je ve střední části otočena páskem plechu, výška 28,7 cm. Severozápadní Afrika
- d) Tanec démonů, výška 56,5 cm, eben, 20. století, Tanzanie
- e) Tradiční figurka ženy, nepolychromované dřevo, Kongo
- f) Ukřižovaný Kristus, výška 55 cm, teakové dřevo, rouška z tkaniny, 20. století, Jihozápadní Afrika. Příklad černošské křesťanské tvorby.
- g) Černoch s tetováním, oblečený v evropském oděvu, výška 29,9 cm, eben, Mozambik

a.

b.

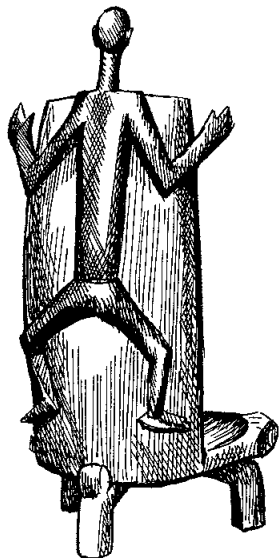
c.

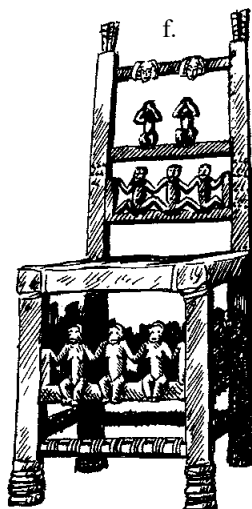
d.

e.

f.

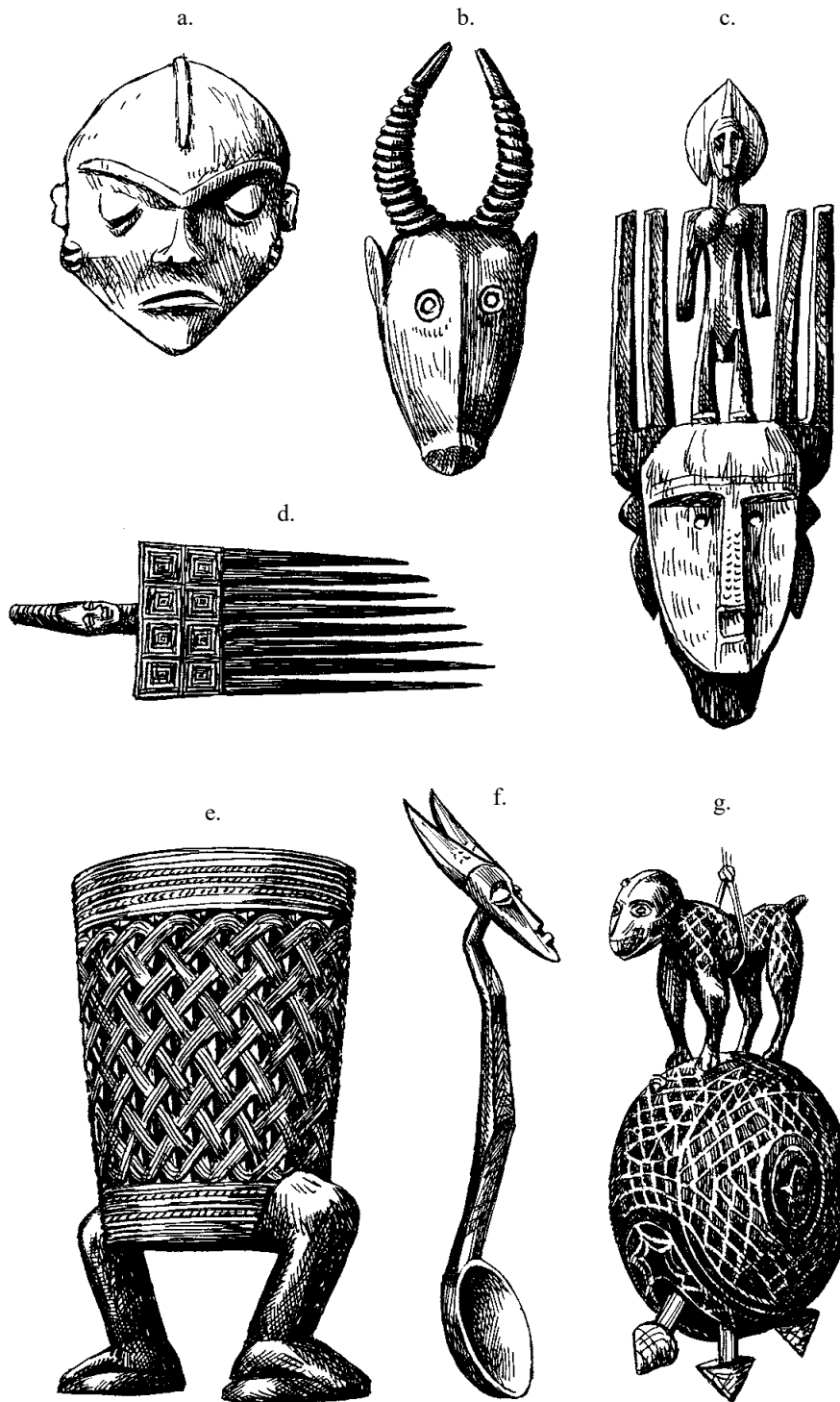

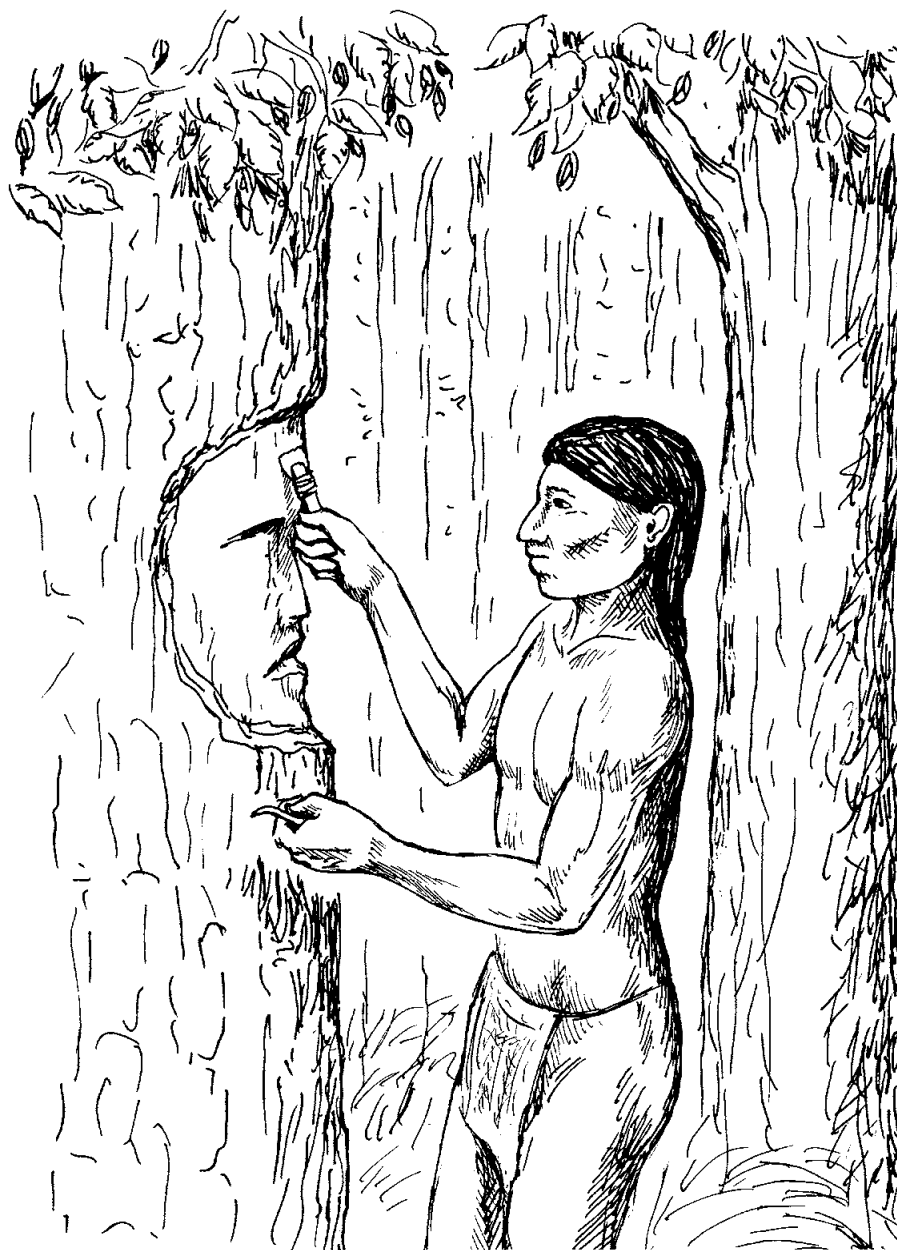
Nábytek

- a) Náčelnická truhla na cennosti s vyřezávaným motivem pleteného koše, nepolychromované dřevo, počátek 19. století, město Benin, Nigerie
- b) Náčelnická sedačka, výška 52 cm, průměr 36 cm, nepolychromované dřevo, skvrny levharta jsou naznačeny prohlubněmi, Západní Afrika.
- c) Sedačka s mužskou figurou, nepolychromované dřevo, Kongo
- d) Sedačka s figurkou ženy, vysoká 61 cm, nepolychromované dřevo, 19. století, Kongo
- e) Křeslo s vysokým opěradlem s figurou muže, dřevo s poškozenou polychromií, východní Afrika
- f) Obřadní židle, výška 75 cm, nepolychromované dřevo, zdobené vyřezávanými opičími figurkami, kožený sedák, počátek 20. století, kmen Bajokwe, konžsko – angolská hranice. Konstrukce vychází z evropských vzorů.

Taneční masky, nádoby aj.

- a) Taneční maska, malované dřevo, Kongo.
Maska byla podle místní víry obrazem ducha, který při obřadu vstupuje do tanečníka.
- b) Maska, antilopa, výška 27 cm, polychromované dřevo, černě obarvené rohy, Kamerun
- c) Maska, 57 cm vysoká, černě barvené dřevo, Súdán
- d) Hřeben s geometrickým ornamentem, výška 15,3 cm, přírodní dřevo, krk ovinut drátem, Angola
- e) Nádob na nohách, s vyřezávaným motivem pleteného proutí, výška 21 cm, dřevo barvené černě, Kongo
- f) Lžíce, délka 27 cm, nepolychromované dřevo, Kamerun
- g) Zvon, ornament vyřezaný přes vrstvu tmavě obarveného dřeva do původního světlého podkladu, Kongo

Jako první část Nového světa objevil Kryštof Kolumbus Střední Ameriku, kde vytvořili původní obyvatelé řadu vyspělých civilizací, jejichž hospodářství bylo založeno na zemědělství a pastevectví. Řezbářství zde pravděpodobně nehrálo velkou roli. Toto tvrzení však může být zkreslené, protože dřevořezb se dochovalo málo, možná jen proto, že dřevo je málo trvanlivé. Vzácně dochované řezby jsou však zpracovány kvalitně. Po příchodu Evropanů se staré civilizace zhroutily. Postupně však došlo ke spojení indiánské a evropské kultury, což se projevilo i v řezbářství.

Severoameričtí indiáni se živili lovem a sběrem plodin a složitější státní organizaci nevytvořili. Po obsazení Severní Ameriky se místní i příchozí kultury nesmísily a stále se vyvíjely odděleně.

*Řezba kamenným dlátem
(volně podle Igora Zevina)*